

ПРАБЛЕМА АБ'ЁМА ўЛАДЫ ў ВКЛ КНЯЗЯ ВІТАўТА ПАСЛЯ ПАДПІСАНА ВОСТРАўСКАГА ПАГАДНЕННЯ 1392 Г.

Дрэмук М.В., Чаюк Я.С.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Мікалаева Л.В. – канд. гіст. навук, дацэнт

Разглядаецца праблема аб'ёма ўлады князя Вітаўта ў ВКЛ пасля падпісання Востраўскага пагаднення 1392 г.

Востраўскае пагадненне было падпісана ў Востраве, верагодна, пад Лідай 4 і 5 жніўня 1392 г. Тады былі запісаны чатыры дакументы: два Вітаўта ад 4 жніўня і два Анны, яго жонкі, ад 5 жніўня [1, с. 26–29, 401–402].

Звычайна гэты дагавор называецца пагадненнем, хаця выключна Ф. Канечны выкарыстаў тэрмін «Востраўская ўнія» [2, с. 975]. Аўтар меў на ўвазе тое, што гэта пагадненне па-новаму рэгулявала адносіны Вялікага Княства Літоўскага (далей – ВКЛ) з Польшчай, а дакладней – гэта былі ленныя адносіны. Трэба яшчэ ўзгадаць мала вядомае меркаванне М. Гойскага, што «свайго рода завяршальным штрыхом Востраўскага пагаднення» было пагадненне паміж Вітаўтам і Скіргайлам ад 6 жніўня 1392 г. [3, с. 49].

З востраўскіх дакументаў не вынікае, які быў аб'ём улады Вітаўта ў ВКЛ. Гэта пытанне мае сваё значэнне для польска-літоўскіх адносін, а асабліва для статусу ВКЛ адносна Польшчы. У востраўскіх дакументах Вітаўт выступаў як літоўскі князь, а таксама трэці і луцкі пан. Гэта тытулатура не цалкам ясная. Калі ўлада Вітаўта як трэцяга князя (гэта была яго вотчына) і луцкага пана не выклікае сумнення, то не вельмі зразумелы тытул літоўскага князя, а таксама яго адносіны да ўлады Скіргайлы. Наогул традыцыйна прымалася, што апошні быў зняты са свайго пасады і яго месца заняў Вітаўт, які стаў намеснікам Уладзіслава II Ягайлы ў ВКЛ. У гэтым сэнсе Вітаўт стаў бы простым пераемнікам Скіргайлы на пасадзе. Тым не менш, далей дыскусійнай была праблема аб'ёма ўлады Вітаўта, пра што будзе гаворка ніжэй.

Аднак ёсць іншае меркаванне: здаўна вядомае, і ўзгаданае ў наш час. Ужо Я. Каро пісаў, што Вітаўт дасягнуў вялікакняжацкай улады толькі пасля надання Скіргайле Кіева і валынскіх валасцей, а, такім чынам, у канцы 1394 г. [4, с. 112]. О. Халецкі таксама звярнуў увагу на тое, што яшчэ ў 1394 г. Скіргайла і Вітаўт выступалі як раўнапраўныя літоўскія князі [5, с. 35]. Ясна выказаўся ў гэтай справе Л. Калянкоўскі, які прама напісаў пра сукіраванне Скіргайлы і Вітаўта ў 1392–1394 гг. [6, с. 58, 192].

Застаецца адкрытай праблема аб'ёма ўлады Вітаўта пасля Востраўскага пагаднення. Ці быў ён толькі намеснікам караля, як Скіргайла, ці яго ўлада была большай? У гістарыяграфіі выказваліся розныя меркаванні на гэту тэму, якія можна звесці да наступных:

Намеснік караля ў Літве. Гэта традыцыйны погляд, агучаны між іншым С. Кутшэбай і О. Халецкім [7, с. 478; 8, с. 138].

Вялікі князь літоўскі. Гэта галоўным чынам тэзіс старой і замежнай гістарыяграфіі (нямецкая, расійская), ён быў адхілены ўжо ў артыкуле А. Лявіцкага канца XIX ст. [9, с. 424; 6, с. 57]. Гэты погляд функцыянуе ў наш час выключна ў беларускай гістарыяграфіі [10, с. 87; 11, с. 103].

Дыярхія па прыкладу сукіравання Альгерда і Кейстута («сістэма сумеснага кіравання») [12, с. 19]. Гэта мадэль засноўвалася на існаванні двух вялікіх князёў літоўскіх: вярхоўнага Ягайлы і падпарадкаванага яму Вітаўта.

Дыярхія, гэта значыць сукіраванне Вітаўта і Скіргайлы: першы быў уладаром Трок, другі – Вільні [13, с. 120; 14, с. 11–17; 15, с. 11].

«Замышчальны характар вялікакняжацкай улады Скіргайлы», гэта значыць намеснік вялікага князя Ягайлы [16, с. 150–151]. Гэта было нешта прамежкавае паміж кампетэнцыямі намесніка і вялікага князя.

Сярод пяці прыведзеных вышэй прапаноў найбольш верагодным падаецца чацвёртае меркаванне пра сукіраванне Вітаўта і Скіргайлы ў 1392–1394 гадах (да смерці апошняга). Трэба адхіліць традыцыйны тэзіс пра Вітаўта як намесніка Уладзіслава II Ягайлы, таму што нічога на гэта не ўказвае. Літаральна кажучы, Вітаўт атрымаў поўную ўладу толькі ў Троцкім княстве і на Валыні.

Варта адзначыць яшчэ цікавае меркаванне пра Востраўскае пагадненне М. Грушэўскага. Гаворка ідзе пра меркаванне, што ўзвышэнне Вітаўта ў ВКЛ было «шчаслівым дадаткам польска-літоўскага саюза» [17, с. 160]. «Такім чынам, значэнне і моц вялікакняжацкай улады была выратавана», – заключыў гэты даследчык.

Вызначаючы наступствы Востраўскага пагаднення, трэба выдзеліць наступствы ўнутраныя і знешнія. Да першых належыць заканчэнне грамадзянскай вайны, а таксама ўзмацненне дзяржавы і княжацкай улады Вітаўта.

У сваю чаргу, міжнароднымі наступствамі гэтага пакта былі:

1. Умацаванне польска-літоўскай уніі.
  2. Змена палітыкі Тэўтонскага ордэна адносна Польшчы і ВКЛ.
  3. Аслабленне значэння вайны ВКЛ з Ордэнам, таму што крыжакі не былі ў стане перамагчы сумесныя сілы Польшчы і ВКЛ.
  4. Прывядзенне на працягу двух гадоў да адраджэння інстытуцыі асобнага кіраўніка ВКЛ, хаця фармальна залежнага ад Польшчы.
- Такім чынам, Востраўскае пагадненне 1392 г. трэба прызнаць важным этапам не толькі ў польска-літоўскіх адносінах і гісторыі ўніі, але і ва ўнутраным развіцці ВКЛ.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Akta unji Polski z Litwą. 1385–1791 / wyd. S. Kutrzeba i W. Semkowicz. – Kraków : Skład główny w księgarni Gebethnera i Wolffa, 1932. – 633 s.
2. Koneczny, F. Jagiełło i Witold. Część pierwsza : Podczas unii krewskiej 1382–1392 / F. Koneczny // Przewodnik naukowy i literacki. – 1892. – R. XX. – T. XX. – Z. I. Styczeń. – S. 1–1057.
3. Gojski, M. Sprawa zastawy ziemi dobrzyńskiej i pierwsze lata sporu (1391–1399) / M. Gojski // Przegląd Historyczny. – 1906. – R. III. – S. 22–51, 177–198, 336–350.
4. Caro, J. Geschichte Polens / J. Caro. – Gotha : Perthes, 1840–1888. – Bd.3. 1386–1430. – 1869. – XIV, 657 s.
5. Halecki, O. Wcielenie i wznowienie państwa litewskiego przez Polskę (1386–1401) / O. Halecki // Przegląd Historyczny. – Serya II. – 1917–1918. – T. XXI. – S. 1–77.
6. Kolankowski, L. Dzieje Wielkiego księstwa Litewskiego za Jagiellonów / L. Kolankowski. – Warszawa: Skład główny: kasa im. Mianowskiego, 1930. – T. 1: 1377–1499. – 475 s.
7. Kutrzeba, S. Unia Polski z Litwą / S. Kutrzeba // Polska i Litwa w dziejowym stosunku. – Krakow etc. : Gebethner i Wolff, 1914. – S. 449–658.
8. Halecki, O. Dzieje Unii Jagiellonskiej / O. Halecki. – Kraków : Akademia Umiejętności, 1919–1920. – T. 1. – 1919. – 482 s.
9. Lewicki, A. Kiedy Witold został wielkim księciem Litwy? / A. Lewicki // Kwartalnik Historyczny. – 1894. – R. VIII. – S. 424–436. – S. 424.
10. Юхо, Я. А. Кароткі нарыс гісторыі дзяржавы і права Беларусі / Я. А. Юхо. – Мінск : Універсітэцкае, 1992. – 269, [1] с.
11. Дзімітрачкоў, П. Ф. Беларусь у складзе Вялікага Княства Літоўскага : (другая палова XIII – першая палова XVII стст.) : у 2 ч. / П. Ф. Дзімітрачкоў. – Магілёў : Выдавецтва Магілёўскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута, 1996–1997. – Ч. 2. – 1997. – 159 с.
12. Lewicki, A. Powstanie Świdrygiełły : ustęp z dziejów unii Litwy z Koroną / A. Lewicki. – Kraków : Nakładem Akademii Umiejętności, 1892. – 389 s.
13. Nikodem, J. Rola Skirgiełły na Litwie do r. 1394 / J. Nikodem // Scripta Minora. – 1998. – T. 2. – S. 83–129.
14. Tęgowski, J. Zagadnienie władzy w Wielkim księstwie Litewskim w okresie między unią krewską a zgonem Skirgiełły (1385–1394) / J. Tęgowski // Zapiski historyczne. – 2001. – T. 66. – Z. 4. – S. 7–18.
15. Nikodem, J. Jedyńowładztwo czy diarchia? Przyczynek do dziejów ustroju Wielkiego Księstwa Litewskiego do końca XIV wieku / J. Nikodem // Zapiski historyczne: poświęcone historii Pomorza i krajów bałtyckich. – 2003. – T. 68. – Z. 4. – S. 7–30.
16. Balzer O. Unia horodelska / O. Balzer // Rocznik Akademii Umiejętności. – 1912–1913. – R. 39. – S. 146–177. – S. 150–151
17. Грушевський М. С. Історія України-Руси : В 7 т. / М. С. Грушевський- Київ-Львів : друк. наук. т-ва ім. Шевченка, 1904–1922. – Т. 4: XIV–XVI віки – відносини політичні. – 1907. – 536 с. (рзпрынт Київ, 1993).